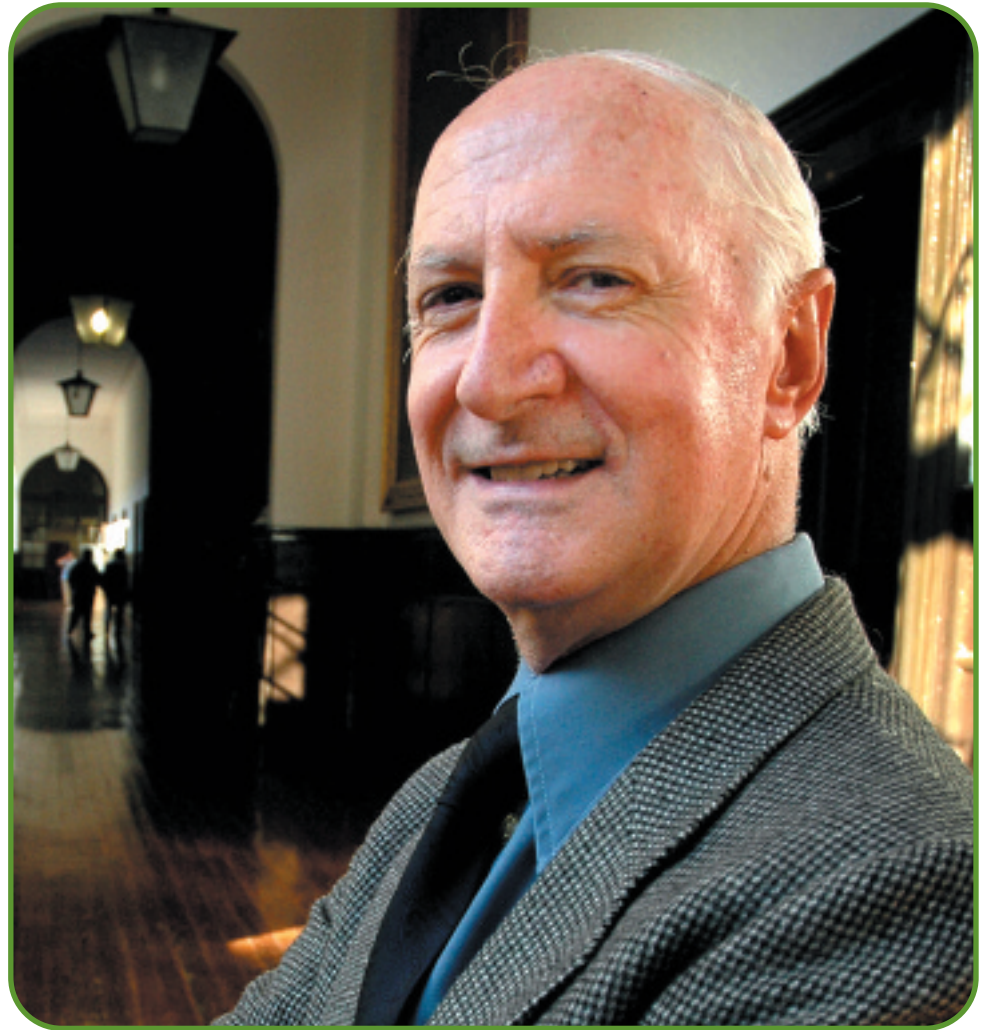

Gotzon Garate

**JESUITA, IDAZLEA, OSABA, EUSKALTZALEA...
BAINA OROREN GAINETIK, LAGUNA.**

Biharamuna. Gai hori duen mezu bat bidali dizut posta elektronikoz, eta zelako poza, erantzun didazula-eta. Urrian izan zen azkenekoa. Gogoratzen? Aitor, zu eta hirurok Bilboko Kafe Antzokian bazkaltzekoak ginen. Bere horretan geratu zen kontua, ez atzera ez aurrera. Denbora batean ezingo zinen-eta gurekin bildu...

Tartean zer gertatu den begiratu gabe ekarri nahi zaitut orri haue-tara. Berezko duzun irribarraz, berezko duzun aurpegi koloreaz. Txapela eskuinaldera makurtuta, jaka beltza soinean eta liburu bat besapean. Azkeneko mezu hartatik gaurkora ez da ezer aldatu; zure ibilbideko harriak dira, euskaldun handi baten harriak.

Testuak: **AINHOA LENDINEZ**
(Gotzon Garateren iloba)
Diseinua eta maketazioa:
ZALOA ARNAIZ

Bideko mugarriak

**Alberto
Agirreazaldegui**
Laguna

"Marx eta marxismoaz asko idatzi zuen eta orduan ezagutu nuen Gotzon. Bere gelan hartu ninduen Deustuko jesuiten egoitzan. Jakintsua baina oso gertukoa egin zitzaidan. Geroztik nobelagintzagatik ezaguna bihurtu bada ere, euskararekiko maitasuna aipatuko nuke, batik bat, Gotzonen ezaugarri nagusitzat".

**Jesus Mari
Makazaga**

Hizkuntzalaria

"Gotzon berez ez dot izan irakasle, ez naban-eta haren unibertsitatian ikasi. Alde horretatik ez, baiña bestela bai esan leikela irakasle eta maixu izan dodala. Lan oso ona egin dau urte askuan, batzuetan harrigarria ere iruditu izan jatena. Euskeriaren arimara iritsi nahi izan dau, eta oso egoki jaso dau bere lanetan, zalantzarik gabe. Danak eziñ, baiña pare bat aittatzeko, 'Erdarakadak' eta 'Atsotitzak' ezinbesteko materiala da edozeiñ filologorentzat".

Gotzon Garate Goihartzun, hala bataiatu zintuzten Elgoibarren, 1934. urtean. Durangoko Jesulagundiaren ikastetxean batxilergo ikasketak egin eta zuk zeuk askotxotan esan duzunez, orduan hartu zintuen euskal kontzientziak eta euskararen aldeko jarrerak.

"Neure bizitzan izan dudan gauzarik ederrena familia izan da. Ni hamaika senidetan gazteena izan naiz. Sei anaia eta bost arreba, bata baino bestea jatorragoa. Gurasoak txit onak izan nituen. Horixe da mundu honetan izan dudan oparirik onena. Langileak, zintzoak, hitzekoak, garbiak, sinemen handikoak. Gure aitaren ama santa bat zela esaten dute gure senide zaharrenek. Ni ez naiz ezertxo ere oroitzen", horiek zure txikitako oroitzapenak laburtzeko, bidali dizkidazun hitzak.

Zu jaiotze eta bi urte bete baino lehenago hasi zen Gerra Zibila. Anita arreba zaharrenek mantan bildu eta babestokira eramaten omen zintuen, bonba erasoak hasten zirenean. Eta hala joan zen zure gaztaroa. "Gure bizitza goxo-goxo zihonan. Udan igerian egiten genuen Goikorrotako presan. Hortxe ikasten genuen. Gure jolasak pilota eta futbola ziren. Eskolara, Plaza Txikira joaten ginin.

Nik beti matematikak oso gustukoak izan nituen, matematikak eta hizkuntzak".

Hamabi urterekin, Durangora joan zinen, batxilergo Jesuiten ikastetxean egitera. Handik bi urtera, euskaldun jesuitak banandu egin zintuzten. "Antieuskaldun jesuiten lana izan zen", hala esan izan diguzu. Euskaldunak Francoren kontra borrokatu zirela eta elkarturik arriskua omen ziren erlijiorako. Divide et impera.

"Neure bizitzan izan dudan gauzarik ederrena familia izan da"

Urte berean, Durangon batxilergo ikasketen bigarren urtea bukatua zenuen. Durangon jarraitu beharrean baina, Xabierrera joan behar izan zenuen. Ordura arte Elgoibarko euskaraz bakarrik egiten omen zenuen: "Ikasketa denboran segundo bat ez zitzaion ematen euskarari. Espainolez den-dena eta beti. Euskara hizkuntza madarikatua eta gaitzetsia zen. Francoren garaipenaren ondoko urte beltzak ziren. Otoitz guztiak eta eskola guztiak huts-hutsez espainolez".

Gotzon, Jose Luis eta Roman Garate

LANAK

NARRAZIOA

- ◆ Lehortean (1979)
- ◆ Muskilak (1980, Mensajero)
- ◆ Nafarroako Ezkurran (1981, Gero)
- ◆ Aldarte oneko ipuinak (1982, Gero)

NOBELA

- ◆ Elizondoko eskutitzak (1977)
- ◆ Esku leuna (1977)

- ◆ Goizuetako ezkongaiak (1979, Zugaza)
- ◆ Izurri berria (1981)
- ◆ Alaba (1984, Elkar)
- ◆ Zilarrezko gazteluaren kronika urratua (1992, Gero)

SAIAKERA

- ◆ Marxen marxismoa (1971, Mensajero)
- ◆ Marx eta nazioa (1972, Mensajero)
- ◆ Marxen ondoko errebisionismoa, Rosa

Nobiziatu denboran noiz edo behin Elgoibarera etortzen zinen. Etxekoek arropa-dendan lanean jarduten zuten eta denen aurrean galtzekotan gaztelera galduko zenuela esaten zenien. “Etxean nahiko harriturik gelditzen ziren, horrelakorik ez baitzuten sekula entzun. Francoren denbora gorrietan ginen”.

1953an Loiolan sartu zinen jesuita: “Niretzat zoragarria izan zen, Loiolan euskaraz aritzeko aukera on-ona izan bainuen”. Jesuita sartu eta ofizialki ez omen zen ezertxo ere euskaraz ikasten edo erakusten. Den-dena espainolez edo latinez. Eta euskaldunek zeuon kontura ikasten zenuten euskaraz: “Nobiziatuan bertan oso zalea nintzen. Oroitzen naiz Mantzisorren Santuen Bizitzak eta Jesusen bizitza zein gustura irakurtzen nituen. Horiek izan ziren nire bizitzan irakurri nituen lehen-dabiziko euskal liburuak. Hura nire poza euskaraz irakurtzen! Neure begien aurrean mundu berria zabaltzen zela iruditzen zitzaidan. Nik umetatik hizkuntzak ikasteko grina bizia izan nuen. Euskara nire bihotzeko, nire erraietako hizkuntza zela sumatzen nuen, ordea”.

Eta euskal senari ezkutuan, gaztelaniaren itzalean eutsi behar askotan, ezta osaba? Horren haritik kontatu didazu hau:

“Francisco Ibiriku gure probintziala izan zen. Euskarari gorroto handia zion. Ameriketara euskal nobizio asko bidali zuen. Batzuek Iparraldean etxe bat edo ikastetxe bat ipintzea komeniko litzatekeela esan zioten. Ez zuen inola ere onartu. Hori ‘zazpiak bat’ zirela onartzea izango zen. Orain Iparraldean euskal departamentua onartzen ez duten bezala, Parisen Euskal Herri osoa biltzeko arriskua dagoela ikusten baitute. Ibirikuk dozenaka euskaldun bidali zituen Venezuelara. Horien artean Joxe Kruz Aiestaran eta gure anaia. Bide-

gain, Agirre, Lazkano, Odriozola... Euskal Herria euskaldunik gabe utzi zuen. Aiestaranek berak ere esaten zidan guztiok bagenekiena: euskaldungoa deuseztearren bidali zituela. Provincia Occidentalean nobiziatu Orduñan zegoen. Aldatu egin zuten, ordea, Villagarria de Camposera. Arrazoiak Padre Peirok garbi esan zuen: ‘Para desvasquizar a los vascos’. Hori egia dela gauza jakina da eta askori entzun diet, Sheifler eta Goikoe-txea Iñakiri eta besteri”.

1960an, 26 urterekin beraz, Zaragozako El Salvador ikastetxera joan zinen, filosofia eta grekoa irakastera. Gazteekin egotea beti gustatu izan zaizu, eta bertan ere barnetegiko gazteen ardura-dun zinen. Bi urtez lanean aritu ostean, 1962an Innsbruckera joan zinen teologia ikastera. Hiru urtera egin zinen apaiz eta hurrengo urtean, Innsbruck utzi eta Hirugarren Probazioa egitera Cordobara egin zenuen. Urteak arin zihoazen, eta 1967an Suitzako Friburgen marxismo ikasketak hasi eta hurrengo urtean itzuli zinen Deustura, hiru hilabetez irakasle aritzeko. Berriz ere Friburgo-ra joan zinen 1968an, marxismo ikasketak amaitzera. Urtebeteren buruan Marxismo irakaslea zinen Deustuko unibertsitatean.

Anjel Ugarteburu

Iloba

“Gotzonek hitz eta keinu bakoitzean islatzen eta kutsatzen du euskararenganako maitasuna eta grina. Maiteminduek ohi duten bezala. Haren ekarri ez da, baina, azalean gelditzen. Ikasketek eman dien diziplina eta zehaztasun osoa erantzen dio lan bakoitzari, hizkuntza biluztuari luzaroko jantzia eskaini nahi balio bezala. Eta lortu egiten du, zinez”.

Andres Alberdi

Irakaslea

“1971an ezagutu nuen Gotzon Garate idazle-irakaslea (Marxen marxismoa). Geroago Gotzon eleberrigilea (Esku leuna, 1978). Geroago euskal bitxi-bilatzailea, ‘Erdarakadak’, 1988; ‘Atsotitzak’, 1998). Tartean, Gotzon gizona. Bere lanak ditu bere izakeraren ispilu: euskaltasuna, abertzaletasuna, jatorritasuna, xumetasuna, egiaren aldeko emana, ahularen aldeko borroka, jakin-min asegaitza... Ezaugarri horiek beti Gotzon bat eman didate: gizon maitagarria”.

- ◆ Luxemburg (1974, Mensajero)
- ◆ Lenin eta nazioen autodeterminazioa (1980, Mensajero)
- ◆ Leninen marxismoa (1983, Mensajero)
- ◆ Euskal elaberrien kondaira - 2 (1985, Mensajero)
- ◆ Euskal elaberrien kondaira - 3 (1991, Mensajero)
- ◆ Euskal atsotitzak (1995, Gero)

- ◆ Atzerriko eta Euskal Herriko polizia eleberria (2000, Elkar)
- ◆ Euskal eleberrien kondaira (2001, Gero)

HIZTEGIA

- ◆ Erdarakadak (1988, Gero)

KRONIKA

- ◆ New York, New York (1988, Elkar)

- ◆ India harrigarria (2001, Elkar)
- ◆ Zakurra, zeure laguna (2002, Elkar)
- ◆ New Yorkeko kronika beltza eta beste kontu periferiko batzuk (2004, Elkar)

BILDUMA

- ◆ Lauaxeta menderik mende (2005, Mendebalde Kultur Alkartea)

30 urte baino gehiago irakasten, eta bizi osoa jendea hezten eta laguntzen. Euskaldun jaio eta euskaldun bizi. Baina bederatzi urte kanpoan igaro zenituela eta, 1969an “berriz euskararen jabe egiteko” baserrietan ibiltzen hasi zinen. Lehendabiziko baserria Azpeitiko Odriozolatxo izan zen. Ondoren, zazpi probintzietako baserrietan aritu zara, “indigena euskaldunenen” ahozko ondarea jasotzen. Esango nuke dela zure lanik oparoena, ezta? Egunerokoan baserritarrek trebeki egiten duten gure hizkuntzako altxorra zeureganatu eta gureganatzea, gaur arte.

CURRICULUM LABURRA

Bederatzi hizkuntza dakizkizu eta hamaika herrialdetara bidaiatu duzu, mundu zabalean. Filosofian doktoratu zinen Madrilgo Unibertsitate Konplutentsean, Teologian lizentziatu Innsbruckeko Unibertsitatean, Filologia Erromanikoan lizentziatu Deustuko Unibertsitatean eta Marxismoan espezializatu Friburgoko Unibertsitatean.

HITZ EGIN DEZAGUN MAITASUNAZ, MAITASUNEZ

Horixe baita zuretzat euskara eta euskal mundua, ezta? Maitatzea, alegia. Hala esan izan didazu beti. Euskaldunok eta, bidenabar, euskalgintzan ari garenok beti dugula poz berezi bat, egunerokoari gogoz heltzeko indarra ematen digun zerbait: euskara gurea. “Herriaren alde ari garen sentsazioa, giro alai eta jatorrean”, hala esan didazu azkenekoz hitz egin dugunean.

Begiak itxi eta sarri oroitzen naiz orain urte batzuk Loiolan, bazkalaurre batean, eguzkia lagun, paseoan nola joan ginen jatexera. Euskaraz hitz egin genuen, inguruko ei gutxi axola zitzaizela ohartu gabe, guretzat, zuretzat eta niretzat, mundu liluragarriena denaz... Eta zilegi bekik Hasier Etxeberria elgoibartar jatorrak zutaz idatzitakoa hona ekartzea: “...ez dut nehor ezagutzen mundua eta munduko jendea hainbeste maite duenik, berezkoa duena hainbeste maiterik, aldi berean...” eta bidenabar, baita beste hau ere: “...ez da mundu honetakoa: estralurtarra da”.

“Zertan ari zara orain?”, galdetu didazu azkenekoz. Eta batean edo bestean ari naitzela, euskalgintza dela entzute hutsak pozten zaituela ohartu naiz. Bide erakusle izan zaitut, neurekoi sentitzeraino... beti izan baitzara telefonoaren edo ordenagailuaren besaldean, nik zer beharko. Paperak bukatzen ari zaizkit, baina ez euskarazko hitzak. Eskerrak eman nahi dizkizut, zorionak ere bai egin duzunagatik, egiten ari zarenarengatik.... Jesuita, idazlea, osaba, euskaltzalea... baina orenen gainetik, laguna...

Anai-arrebak

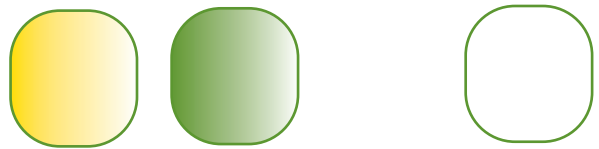
EUSKAL FILOLOGIAREN AITA

Deustuko errektoreari behin eta berriz eskatu zenion Euskal Filologia sortzeko, baina ezer egiten ez zutenez, 1977ko maiatzean artikulu bat idatzi eta egunkarietara bidali zenuen: “El próximo curso comienza la filología vasca en la Universidad de Deusto”. Zuk zeuk honela azaldu izan dituzu artikulu horren ondorioak: “Hura izan zen zalapartar Errektoreak deitu zidan bere aurrera, eta oso haserre xantajista nintzela esaten hasi zitzaidan. Katalana zen, jatorra oso, baina gure problemak ez zituen ulertzen. Jendea animatuz joateko egin nuela hori, esan nion. Eta halaxe hasi ginen, eta gaur arte”.

2006ko maiatzean omenaldi beroa egin zizuten Deustun bertan, Euskal Filologia sortu zenuela 30 urte bete zirela eta, eskerak emateko. Fakultate horretan hezi ziren zuri esker Unai Elorriaga, Jon Arretxe eta Joseba Sarrionandia handiak, besteak beste. Baita Andoni Egaña bertsolaria eta Txuma Murugarren abeslaria bera ere. Beste hainbat ere izan gara han ondoren; zu go-goan, eta zuri esker.

Argizaiola saria 2006

Argazkitan

Gotzon eta Jose Luis Garate.

Nizeto eta Gotzon Garate

Gotzon Garate erdian, anaia eta lagunekin.

Gotzon Garate Loiolako basilikan, lehenengoz meza eman ostean.